

МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ

ЕКСПАНЗИЈА ПРЕФИКСАЛНОГ ЕЛЕМЕНТА СУПЕР-
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Посебан отисак из Зборника радова
О лексичким позајмљеницама

СУБОТИЦА — БЕОГРАД
1996

МИЛИЦА РАДОВИЋ-ТЕШИЋ (Београд)

ЕКСПАНЗИЈА ПРЕФИКСАЛНОГ ЕЛЕМЕНТА СУПЕР- У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Међу речима страног порекла које све више, у наше време и прилично стихијно, а свакако и под дејством динамичних друштвених и историјских збивања, улазе у српски језик, посебно место заузимају именичке и придевске речи с префиксима страног порекла. Како настају на основу усвојеног функционалног творбеног типа: префикс + лекс. основа (коју чине именице или придеви као полисемантичке лексеме у самосталној употреби) ове речи прати специфичан начин уклапања у систем језика а с тим у вези и већа могућност развоја.

2. Одлучила сам се да за ову прилику детаљнијом анализом покажем и испитам како један од тих префикса који данас имају убрзану творбу – префикс *супер-* (а такви су у доброј мери и *екстра-*, *ултра-*, *де-*, *дис-*, *ре-* и др.) улази у систем српског језика и у којој мери се уклапа у њега. Извешћемо у том смислу могућу семантичку категоризацију таквих речи и показати њихову лексичку и творбену валидност са гледишта норме и стандарда.¹

3. Иако је латинског порекла, префикс *супер-* је из језика даваоца (донатора) или језика посредника-даваоца пренео извесну полисемантичност која се дистрибуира слагањем с различитим лексичким основама домаћег или страног порекла. Нас занима како је дошло до неочекиване продуктивности образовања са префиксом *супер-* посебно кад је он проширио своје слагање на домаће основе.

---

¹ Прецизнију класификацију страних речи с најучесталијим префиксима (и префиксоидима) грчког и латинског порекла дао је Марко Поповић у чланку *Ка могућој класификацији страних речи с најучесталијим префиксима грчког и латинског порекла*, Наш језик XXIX/5, Београд 1994, 280–300. Уп. и И. Клајн, *О префиксоидима у српскохрватском језику*, Наш језик XXIII/5, Београд 1978, 187–198.

4. Две су основне сфере у које се најпре позајмљују ове речи. Прво, утицајем филма, радија и телевизије најпре су преузимана готова образовања која су без превођења, непромењена улазила у колоквијални стили и жаргон, највише из енглеског, али и преко других страних језика, нпр.: *суйермаркејт*, *суйермен*, *суйерсџар*, *суйерсоник*. Друго, дошло је до извесног усвајања назива из различитих термилолошких система као нужност развоја техничких и цивилизацијских достигнућа (*суйербензин*, *суйербомба*, *суйердерби*, *суйерџанкер*, *суйерфинале*, *суйерфилтер*, *суйерфосфат* итд.), чиме је потпомогнут и ојачан колоквијални сегмент употребе, који је у затвореном и ограниченом термилолошком систему нашао још и чврст ослонац.

5. Публицистички стил, будући хетероген јер се њиме покривају разноврсне области људског живљења, само је подстакао развојне тенденције термилолошких и колоквијалних употреба и, истовремено, у српски језик увео знатан број образовања са новим, пре свега домаћим основама.² Разуме се, многа од тих образовања имаће статус околинализама, тј. секундарне, нестандардне лексике која има мало изгледа да уђе у стандардне речнике (в. *суйерград* ум. *велеград*, *суйержена* као калк према *суйермен*, *суйерџиринач* 'прототип новог хибрида пиринча', *суйерубица* и др.). Мој материјал ће недвосмислено показати да управо у публицистичком стилу, где је преузимање из других језика путем превођења појачано, префикс *суйер-* доживљава појачану фреквентност.

Пратила сам употребу овог префикса у дневном листу „Политика“ (ређе „Борба“, „Наша борба“), листу, дакле, који брине (или би требало да брине) о језичкој култури, у мери у којој један дневни лист то може да чини. С друге стране, имала сам у виду велику тиражност листа, иза које стоји бројно читалаштво које, хтело или не, свој језички укус формира бар делимично и под утицајем овог угледног београдског листа.

6. Корпус којим располажем броји близу сто (100) примера, од чега две трећине припада новинском језику а једна трећина је узета из речника. Тај број нуди довољно гаранције за детаљнију анализу и поузданије закључке.

² М. Поповић у поменутом чланку констатује: „То што се ипак каткад сретне *суйерсила*, *антирајни* . . . није последица продуктивности грчких и латинских префикса у споју с домаћом речи, већ својеврсне колоквијалне употребе или специјалне експресивне вредности коју такве лексеме имају. Ковање нових сличних лексема биће ранга околинализама с малом вероватноћом дугог опстанка у језику“ (стр. 283). Аутор је овај закључак извео на основу грађе у речницима (пре свега страних речи). Употреба префикса *суйер-* у данашњем новинском језику кориговаће донекле овај став.

7. Битна особина префикса *сујер-*, као уосталом и сваког префикса страног порекла, јесте да даје одређеном језичком стилу потребну дозу уопштавања и апстракције, што може да замени цео синонимни низ детерминатора који би у српском могли да спецификују или експресивно маркирају поједине основе. Нпр.: *сујеравијација* нема други синонимни еквивалент као једну реч него би се синтагматски описно именовала као истовремено 'одлична, савремена, најсавременија, добро опремљена, сигурна, прецизна, модерна' и сл., а префиксацијом са *сујер-* све се то подразумева. Због велике способности апстракције разумљиво је што се речи са *сујер-* врло често јављају у насловима и поднасловима новинских чланака. Ово су, на пример, наслови из „Политике”, често настали (што се закључује по садржају) буквалним превођењем из стране штампе: Локидова *сујершајна* (Авион „локид У2Р”, који се, необављена посла у Босни, срушио у енглеској покрајини Глостршајр, носио је најновију супертајну америчку шпијунску опрему), *Сујермодел* Синди Крафорд (модел је направљен према униформи Џорџа Вашингтона), *Сујерклинци* у шетњи, *Сујерсусрети* са Џорџом Бушом (сусрет Горбачова и Буша), Ухапшен „*сујерубица*” (реч је о убици који је усмртио 90 људи), *Сујер Саво* (буквални превод из енглеских новина) итд. Не можемо рећи да сви овакви наслови годе нашем језичком укусу. Овде није од значаја ни то што се као еквивалент у неким случајевима може јавити реч са неким другим страним префиксом, нпр. *екстра-*.

8. Морамо поћи од чињенице да творбени модел *преф. сујер-* + лекс. основа (*страна/домаћа реч*) функционише на основу, у новијој етапи развоја српског језика, из горе наведених разлога, већ усвојеног творбеног типа: *уоштите преф. страног порекла* + *самостална лексема као основа*. То је, разуме се, створило услове за експанзивну творбу која је неочекивано захватила скоро неограничен број основа, чак и властите именице, а тиме створила и образовања сумњиве стандардности. Из једног сумарног прегледа речника и штампе чини се да се слично дешава и у другим европским језицима (уп. енглески, немачки, руски, словеначки).

9. Изузимајући два примера из хемијске терминологије, данас већ лексикализована: *сујероксид*, *сујерфосфат*, све остале речи припадају новим творбама. Вуков Рјечник, Рјечник југославенске академије, Броз—Ивековићев Рјечник немају одредница с префиксом *сујер-*. Речници страних речи (Клајићев, Вујаклијин) први су забележили већи број (Клајић, око 15; Вујаклија, преко 30) образовања чије су основе углавном стране речи а већина (посебно у Вујаклијином речнику) је у

виду готових облика пренета из (ново)латинског и припада терминолошком фонду (нпр. правн. *сујерарбијум*, мед. *сујерацидицит*, *сујернашанција*, арх. *сујерјорџа*, правн. *сујерсесија* итд.) односно (у Клајнџевој речнику) још и из енглеског (нпр. *сујерман*, *сујермаркет*). Тек је Речник Матице српске унео одреднице: *сујербензин*, *сујербомба*, *сујердржава*, *сујерсила* итд. Реч *сујербензин* „бензин са високим бројем октана, чисти бензин” јавља се и у облику *сујер*, самостално као именица м. рода: Нестало је *сујера*. Поскупео *сујер*.³

10. Речи настале префиксом *сујер-* исказују опште значење квалификације у смислу субјективне одн. објективне процене односа говорника према префигураној лексеми која има самосталну употребу. Творбено значење нове речи у односу на лексему у творбеној основи представља спецификацију те лексеме и по правилу је једнодимензионално: *бомба* — *сујербомба*, *лиџа* — *сујерлиџа*, *бензин* — *сујербензин*. Новодобивена реч је експресивно обојена и задржава провидност мотивације.

11. Ради бољег увида у карактер и ширину разматране лексике, представимо је класификовану према областима делатности из којих ти појмови (денотати) долазе, било да су терминолошке или колоквијалне природе:

а) речи које означавају предмете, (трговачке) производе различите намене, објекте и сл. или њихове основне особине, настале као резултат нових технологија, цивилизацијских и техничких достигнућа, која се истичу врхунским квалитетом или квантитетом до високог нивоа (у тренутку именованја, наравно), односно које показују да је нешто над, изнад нечега (у квалитативном смислу): *сујеравијација*, *сујерауџомаџик* (машина за прање веша), *сујербензин*, *сујербомба*, *сујервага* (електронска мобилна вага велике носивости), *сујердредноџ* (ратни брод у I св. рату најтеже категорије), *сујерекслибрис*, *сујерексџрес* (воз), *сујерколекција*, *сујерколџ* (дечји пиштољ), *сујеркомџјуџер*, *сујерлеџак*, *сујермаркет*, *сујермодел*, *сујерџиринач*, *сујерравнало* (специјални лењир са угломером за тех. цртање), *сујерсонични* (авион) (авион бржи од звука), *сујерџврџава* (тип великог ратног авиона), *сујерџанкер*, *сујерфилџер*;

б) речи које означавају људска бића (ређе животиње, обично у цртаном филму) која се истичу, обично позитивно, неким својим особинама, способностима, као и речи које означавају особине својствене

³ Уп. М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*, Матица српска 1993, у речнику под *сујер-*; И. Клајн, *Речник нових речи*, Матица српска, Нови Сад, 1992, под *сујер*.

таквим људима: *сујербака* (жарг. из цртаног филма), *сујердека* (према жаргону из цртаног филма, једно време се у штампи ова реч употребљавала као експресиван назив за симпатичног гувернера Народне банке Југославије Аврамовића, који је увео Програм економске стабилизације који је дао позитивне ефекте), *сујер-Енглес*, *сујерексцлоаитијор*, *сујерженсџвен*, *сујержена*, *сујержаца* (назив серијског филма), *сујерзвезда* (филмска звезда), *сујеринтелијенџи*, *сујеринтелијенџан*, *сујерклинџи* (дечја представа), *сујерлисице* (филм), *сујермачак* (Супермачак против страшног чаробњака, дечја представа), *сујермали* (једном Аргентинцу је пошло за руком да одгоји супермалу кравицу тешку 45 кг), *сујер-Моника*, *сујермодеран*, *сујерџрофесионалац*, *сујерџрофесионализам*, *сујерџаитриоџа*, *сујер-Сава*⁴, *сујерсензибилан*, *сујерџталенаџи*, *сујерубица*;

в) речи које значе старешинство у чину или задужењу поновљеном на вишем ступњу, као и последњу, завршну фазу рада у том вишем задужењу: *сујерарбиџтар*, *сујерарбиџража*, *сујеранализа*, *сујерџаранџиџа*, *сујеринџтенданџи*, *сујерконџтролор*, *сујерконџтрола*, *сујеросиџурање*, *сујерревизиџа*, *сујерревизор*, *сујерцензор*;⁵

г) речи које се односе на велике, моћне државе, системе, уређења, ређе места: *сујерџрад* (чешће: *велеџрад*), *сујердржава*, *сујеримџтериџа*, *сујерсила* (= *велесила*, САД и раније СССР), *сујерџивилизациџа*. Овде бисмо додали и реч *сујерсусреџи* (сусрет америчког и руског председника), која је настала аналогно према већ лексикализованој речи *сујерсила*;

д) речи везане за спорт, кад се односе на завршна, врхунска и додатна такмичења на највишем нивоу: *сујердерби*, *сујерекџиџа*, *сујериџра*, *сујеркуџи*, *сујерлиџа*, *сујерџиџешџка* (категориџа у боксу), *сујерџиџешџкаџи*, *сујерџтурнир*, *сујерфинале*.⁶ *Сујеркоџи* је назив за једну спортску емисиџу ТВ „Политике”;

ђ) разне друге, претежно апстрактне речи везане за именовања различитих појава и појмова, које означавају да је нешто изнад по квалитету (од речи у основи), да је врхунско, најквалитетније, савршено, велико, великог домета, значаја и сл.: *сујердинар*, *сујеренџиџмаџиџка*, *сујеринџтелијенџиџа*, *сујереџо*, *сујерзависносџи*, *сујериндусџтриџализациџа*, *сујеркласа*, *сујеркулџтура*, *сујерсиџекџтакл*, *сујерџиџаџна*, *сујерџиџаџан*.

⁴ У „Политици” од 13. 10. 1995. објављен је текст под насловом *Сујер Сава* са фотоснимком исечка из енглеских новина и текстом под истим насловом који се односи на одличну игру нашег фудбалера Саве Милошевића. Наслов је пренет непромењен.

⁵ Уз ове основе раније је наш језик више користио префикс *над-*.

⁶ Уп. И. Клајн, *нав. дело*, под *сујер-*.

е) Изван ове поделе је реч *суйернова* (звезда која изненада постаје видљива услед наглог повећања сјаја).⁷

Префикс *суйер-* се среће и у глаголским облицима који су као готова образовања пренети из латинског (Вујаклија: *суйерероираити*, *суйерордираити*, *суйерјонираити*, *суйерсајтурираити*) или су настали према именици: *суйерревизија* — *суйерревидираити*, *суйерарбиштар* — *суйерарбиштираити*.

12. Изван ове поделе су и два неологизма где *суйер* има функцију лекс. основе: *суйерица* (жарг. последња ревизија текста, у штампарству) и *суйеришка* у категорији непроменљивих придева одн. прилога са деминутивном значењском нијансом „одличан, -чна, -чно/одлично” (жаргон у емисијама за децу). Овај неологизам је иначе настао према *суйер*, које је потпуно захватило школски жаргон или као непром. придев (нпр. Ципеле су ти *суйер*.) или као прилог (нпр. Како си? *Суйер!*).⁸ Карактеристично је да је ова придевска/прилошка употреба стигла и до дијалекта па нам више није необично кад сељак, рецимо, из околине Смедеревске Паланке на пијаци на питање: Какав вам је сир? одговори: *Суйер*, пробај! односно: Како иде продаја? *Суйер!* Можемо се такође сетити телевизијске рекламе: Вест је *суйер*, стигао је нови „Хупер”.

13. Из изложеног се види да многа наведена образовања неће опстати у језику нити ће ући у стандардне речнике (нпр. *суйервага*, *суйеррад*, *суйерубица*, *суйершајна* и сл.) јер припадају фонду секундарне лексике контекстуално условљене и немају услове за опстанак и лексикализацију. Међутим, творбени модел ће и даље функционисати и учвршћиваће се потпомогнут новим и новим слагањима.

14. Пракса у писању показује приличну шароликост и ту мора да дође до стабилног и општеприхваћеног правописног решења. У новинским текстовима постоји, засад, неколико начина писања:

- а) заједно, као једна реч: *суйермаркеј*, *суйерконтиролор*;
- б) одвојено, као две речи: *суйер маркеј*, *суйер контиролор*;
- в) одвојено као две речи, а префикс под знаком навода: „*суйер*” *маркеј*, „*суйер*” *контиролор*;
- г) са цртицом: *суйер-маркеј*, *суйер-контиролор*;
- д) заједно као једна реч али под наводницима: „*суйермаркеј*”, „*суйерконтиролор*”.

⁷ Уп. И. Клајн, *нав. дело*, под *суйер*; *Енциклопедија Лексикографског завода*, Загреб 1968, под *нова*.

⁸ Уп. М. Пешикан . . . , *нав. дело*, под *суйер*; И. Клајн, *нав. дело*, под *суйер*.

Нови Матичин правопис⁹ препоручује писање овог префикса заједно, као једну реч. Изузетно, код необичних спојева, кад је основа властита именица, препоручује се употреба цртице: *сујер-Енглес*. Правопис групе аутора¹⁰ има више решења: *сујеревизија/сујер-ревизија*, *сујермаркеш/сујер-маркеш*, *сујермен*, *сујерсила/сујер-сила*, *сујерсоничан*, *сујерфосфат*. Школски правопис М. Дешића¹¹ препоручује *сујер бензин*, али *сујеркомфоран*, *сујерсила*.

Како видимо, ова материја захтева једно и јединствено решење.

Milica Radović-Tešić (Belgrade)

EXPANSION OF THE PREFIX ELEMENT *SUPER-* IN SERBIAN

Summary

The study analyses the increasing use of the prefix *super-* in Serbian on the basis of a corpus consisting of dictionaries and newspapers. Parallel with prefix formation, it appears as an adjective or adverb in slang. The author draws attention to the fact that neither in orthography has the use of words with *super-* been resolved in Serbian in a uniform fashion.

⁹ М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српског језика*, Матица српска, Нови Сад 1993.

¹⁰ Р. Симић, Ж. Станојчић, Б. Остојић, Б. Ћорић, М. Ковачевић, *Правопис српског језика са речником*, Београд—Никшић, 1993.

¹¹ Милорад Дешић, *Правопис српског језика. Приручник за школе*, Земун—Никшић—Београд, 1995, II издање.